

5. *Страховання: Підручник / За ред С. С. Осадець, – К.: КНЕУ, 1998.*
6. *Страховое дело. – 1993. – № 3.*
7. *Закон СССР “О кооперации в СССР”. – М.: Изд-во “Известия Советов народных депутатов СССР”, 1988.*
8. *Ефимов С.Л. Энциклопедический словарь. Экономика и страхование. – М.: Цериx-ПЗЛ, 1996.*
9. *Фінанси України. – 1996. – № 9.*
10. *Семінар по страхуванню 22–25 червня 1993 р. Комісія Європейських товариств. – К., 1995.*
11. *Schweizer Ruk // Sigma. – 1997.– № 4.*

*Стаття рекомендована до друку кафедрою економічних дисциплін
Кам'янець-Подільського державного університету
(протокол № 14 від 24.042003 року).*

*Рудь В.А.,
викладач Подільської державної аграрно-
технічної академії*

МЕХАНІЗМ ОПОДАТКУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Реструктуризація аграрних підприємств, перетворення їх у формування приватно-підприємницького типу вимагає удосконалення податкового механізму. Його слід будувати у відповідності з ринковими принципами, враховуючи зрушення у відносинах власності та управління.

Особливості сільського життя вимагають пошуку нових мотиваційних механізмів, здатних забезпечити потужний внутрішній економічний стимул не тільки до високопродуктивної праці, але й до економного витрачання матеріальних ресурсів і при цьому слід враховувати необхідність фіскальної та регулюючої функції податків. Саме тому виникає необхідність у розробці такого механізму оподаткування сільськогосподарського виробника, який зміг би врахувати особливості оподаткування аграрного виробництва в сучасних умовах.

Податкова система України стосовно сільськогосподарського виробника почала створюватись одночасно з розбудовою самостійної держави. Це само по собі породжує певні складнощі [1]. Дані ускладнення привели до небажаних наслідків, в результаті чого аграрний комплекс України потребував стимулювання та підтримки за допомогою економічних важелів, одним з яких став фіксований сільськогосподарський податок. Однак, на думку науковців, ідея запровадження єдиного податку, в тому числі і земельного, є утопічною [1].

Розробка механізму оподаткування аграрних підприємств по закінченні терміну дії фіксованого сільськогосподарського податку, який би сприяв підвищенню продуктивності селянської праці.

Враховуючи реалії сьогодення, побудова податкової системи аграрної галузі має бути зорієнтована, перш за все, на розширення бази оподаткування, що в свою чергу дасть поштовх до руху регулюючій функції. Крім того, зазначений підхід, на нашу думку, є основою для створення оптимальних умов розвитку суб'єктів економічної діяльності та зведення до мінімуму загрози соціальної дестабілізації (через некоректний перерозподіл частини валового національного продукту в аграрному секторі).

Отже, нова система економічних відносин з приводу оподаткування сільськогосподарського виробника повинна передбачати зміцнення стимулюючої та регулюючої ролі податків, забезпечити стабільні надходження до бюджету пропорційно доходам галузі. Підхід до розгляду даного питання з позиції державного устрою повинен враховувати, на нашу думку, трудову теорію К. Маркса (формула 1), оскільки дана теорія найбільш чітко зображує виробничі відносини в суспільстві [2].

$$W = c + (v + m)$$

де W – вартість товару;

c – постійний капітал (тобто та частина капіталу, яка перетворюється в засоби виробництва, не змінюючи величини своєї вартості, - “перенесена вартість”);

v – вартість робочої сили (заробітна плата);

m – частина новоствореної вартості.

Потрібно чітко сепарувати всі елементи вартості товару (продукту), що виробляється, для подальшого визначення місця податків в розширеному виробництві та кругообігу капіталу.

Самі по собі податки не створюють вартості, вони є лише засобом стягнення вартості, що створена в процесі матеріального виробництва [2].

Для того щоб змоделювати оптимальну податкову систему в сільському господарстві, необхідно виходити з принципів оподаткування та їх функцій. Зазначимо, що Україна є аграрною державою, так як майже третина населення є сільськими жителями, сюди також потрібно долучити громадян, які зайняті переробкою продукції сільського господарства та доведенням її до кінцевого споживача (категорія підприємств, що підпадають під визначення сільськогосподарських, зафіксована у КВЕД). Отже, маємо значний потенціал для розширення бази оподаткування аграрної галузі під кутом зору прибуткового податку з громадян, зайнятих у сільськогосподарському виробництві. Для підтвердження вищевказаного доцільно розглянути рух частини валового національного продукту в розрізі його споживання та використання відносно галузі сільського господарства. Оскільки сільськогосподарський сектор оподатковується фіксованим податком (який в свою чергу включає: збір на обов’язкове соціальне страхування, збір на обов’язкове державне пенсійне страхування), то та частина заробітної плати, що знижена на суму відрахувань, зрозуміло, залишається в прибутку господарства.

На сьогодні частина новоствореної вартості стягується державою у вигляді податку на додану вартість (ПДВ). Слід зауважити, що податок на додану вартість є не лише основним непрямим податком сільськогосподарської галузі, але й держави в цілому, оскільки у структурі податкових надходжень об’єм надходжень ПДВ найбільший. Так, у 2000 році він займав 49% [3] всіх податкових надходжень. Для чіткого розуміння місця ПДВ в процесі обігу суспільного капіталу з урахуванням взаємовідносин між державою та виробниками-платниками податку необхідно схематично зобразити кругообіг виробничого капіталу (рис. 1).

Частина грошового капіталу (Γ^1 ; Γ^{11}), зображена на схемі як ПДВ, постійно виштовхується з обороту і набуває самостійного руху як сплата податку на додану вартість. Отже, оподатковується не вся, а тільки додана вартість. Податок на додану вартість фактично сплачується кінцевим споживачем продукції. Як зауважує професор М.Я. Дем’яненко: “Основним непрямим податком для сільськогосподарських підприємств був і залишається податок на додану вартість... Однак механізм стягнення розроблений таким чином, що цей момент певною мірою завуальовується і складається враження ніби платниками ПДВ є підприємства. Насправді це не так, оскільки підприємства є лише збирачами даного податку, тоді як сплачують його кінцеві споживачі продукції” [5]. Така ситуація складається з огляду на механізм сплати податку, що базується на вилученні частини доданої вартості, яка створюється на всіх стадіях виробництва та обігу, тобто в момент кожного акту купівлі-продажу товару податок нараховується по стандартній ставці, а фактично сплачується в

сумі, що зменшена на величину ПДВ (сплаченого на попередній стадії). Таким чином, ПДВ є податком на споживання товарів, а його платниками – споживачі даних товарів. За загальноприйнятим твердженням сільськогосподарські товаровиробники, як і інші суб'єкти господарювання, не повинні відчувати обтяжливості при сплаті податку. Для чіткого розмежування платників податку необхідно керуватись основним документом, що регламентує нарахування і сплату ПДВ, – Законом України “Про податок на додану вартість” від 3 квітня 1997 року №168/97-ВР. Відповідно до ст.2 Закону сільськогосподарські підприємства сплачують ПДВ, якщо:

- обсяг оподатковуваних операцій з продажу товарів (робіт, послуг) протягом останніх дванадцяти календарних місяців перевищив 3600 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
- вони здійснюють торгівлю за готівку незалежно від обсягів продажу.

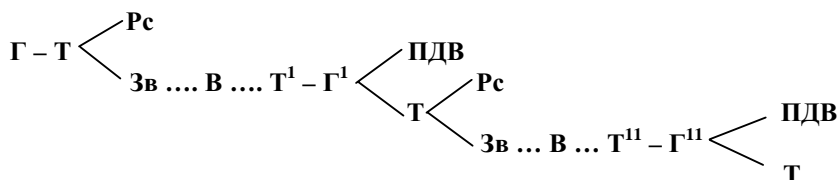

Рис. 1. Кругообіг виробничого капіталу

Крім того, сільськогосподарські підприємства (що не торгують за готівку), створені починаючи з 5 жовтня 2000 року, до досягнення зазначеного обсягу операцій не зобов'язані реєструватися платниками ПДВ, хоча й можуть бути ними на добровільних засадах [6].

Досить важливо, щоб оподаткування сільськогосподарського виробника набуло мотиваційного характеру, тобто щоб частина коштів мала цільовий характер і поверталась у вигляді державних асигнувань.

Проте в даний час мотиваційний характер ігнорується, незважаючи на те, що фактично маємо один сільськогосподарський податок, не беручи до уваги ПДВ.

Як інструмент регулювання заслуговує на увагу використання податкового кредиту, який має важливе значення в західних країнах як своєрідний прояв податкової пільги і в останній час діє в Україні. Однак, між ними існує ряд відмінностей. Податкові кредити, що існують в США, мають цільовий характер і пов'язані з виконанням певних фінансових та економічних, науково-технічних та соціальних завдань. Тобто інвестиційний податковий кредит є своєрідною податковою знижкою. Він розрахований на стимулювання заміни застарілого обладнання та введення в дію нової техніки. За характером введення даний фінансовий інструмент має певні особливості:

- податковий кредит розраховується у відсотках до вартості обладнання та вираховується з вартості податку, який, в свою чергу, нараховано до сплати, а не з оподаткованого доходу, що зменшує на величину знижки вартість придбаних основних засобів;

- компанії, що мають право на знижку, можуть здійснювати амортизаційні відрахування зі всієї вартості обладнання, а також з тієї її частини, на яку вже поширена пільга [7].

Інвестиційний податковий кредит був введений з метою стимулювання капіталовкладень та економічного зростання, що в свою чергу суттєво вплинуло на інвестиційну активність в країні. В сільському ж господарстві України прикладом такого кредиту можна назвати відстрочку по сплаті фіксованого сільськогосподарського податку, оскільки це вигідніше господарствам у зв'язку з сезонністю отримання врожаю (мається на увазі сільськогосподарський рік).

Крім того, світова фінансова наука накопичила багато податкових пільг, які успішно застосовуються в країнах з розвинутою ринковою економікою. До них, зокрема, належать амортизаційні пільги, пільги що стимулюють науково-дослідну та дослідно-конструкторські роботи; відрахування в резервні фонди; надання податкових кредитів; пільги “на вичерпання надр” тощо.

Однією з важливих статей доходу державного бюджету України, на нашу думку, має стати податок на прибуток. Коли податок на додану вартість є основним непрямим податком, то податок на прибуток має стати основним прямим податком галузі. Крім того, це один із основних інструментів податкового механізму, так як кінцевою метою кожної господарської структури є одержання чистого прибутку, який утворюється після відшкодування витрат виробництва продукції і сплати податків. Утворений таким чином прибуток поступає у розпорядження власника (підприємства чи приватної особи), дозволяючи останньому створювати джерела для фінансування заходів, пов'язаних з розширенням виробництва. Величина прибутку, яка використовується на зазначені цілі в повній мірі залежить від затрат, що несе господарюючий суб'єкт. Тому наявність регулюючої функції в даному податку очевидна. Як приклад, її дія проявляється в диференціації ставок оподаткування доходів громадян. Крім того, оподаткування фізичних осіб у сільськогосподарській галузі має зайняти свою нішу, що в свою чергу стане певним зрівноважуючим фактором у податковій політиці щодо сільськогосподарських товаровиробників.

За короткий період внаслідок втілення в життя Указу Президента України “Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки” від 3 грудня 1999 року КСП було трансформовано в різні господарські структури ринкового типу: товариства з обмеженою відповідальністю, сільськогосподарські виробничі кооперативи (СВК) тощо. Насправді ж виявляється, що ці структури не змінили своєї суті, тому продовжують виявляти низьку адаптованість до ринкових умов господарювання, що безпосередньо позначається на їх ефективності.

Як відомо, сьогодні селянство не однозначно ставиться до питання власності. Частина аграріїв має приватновласницький менталітет і схвально сприймає розвиток в сільському господарстві відносин приватної власності. Інша частина вважає за доцільне зберегти колективну форму власності. Обидва напрямки повинні враховуватися при обґрунтуванні варіантів побудови механізму оподаткування в процесі реформування аграрних підприємств.

Для розуміння місця податків в системі економічних відносин сільськогосподарського підприємства розробимо схему організації економічних відносин у сільськогосподарському підприємстві (рис. 2). За даною схемою сьогодні відбувається вилучення податків в усьому аграрному комплексі України. Сільськогосподарські товаровиробники фактично сплачують три податки: прибутковий податок з громадян, ПДВ та фіксований сільськогосподарський податок. На схемі організації економічних відносин зображені фізичні особи (власники земельних і/або майнових паїв), що вступають у трудові відносини та відносини власності з сільськогосподарським підприємством, ті, в свою чергу, вступають у відносини перерозподілу з державою. За даною схемою сільськогосподарське підприємство є номінальним платником податків, хоча платниками представлених податків, зображених на схемі, є інші суб'єкти. Так, податок на додану вартість фактично сплачують кінцеві споживачі продукції [8, 9]. Прибутковий податок з громадян лягає на прибутки, отримані власниками земельних і/або майнових паїв як оподаткування орендної плати за користування ресурсом (земельними та майновими паями) та заробітної плати за умови найму по контракту у сільськогосподарське підприємство (рис. 2). Фіксований сільськогосподарський податок, що включає в себе дванадцять

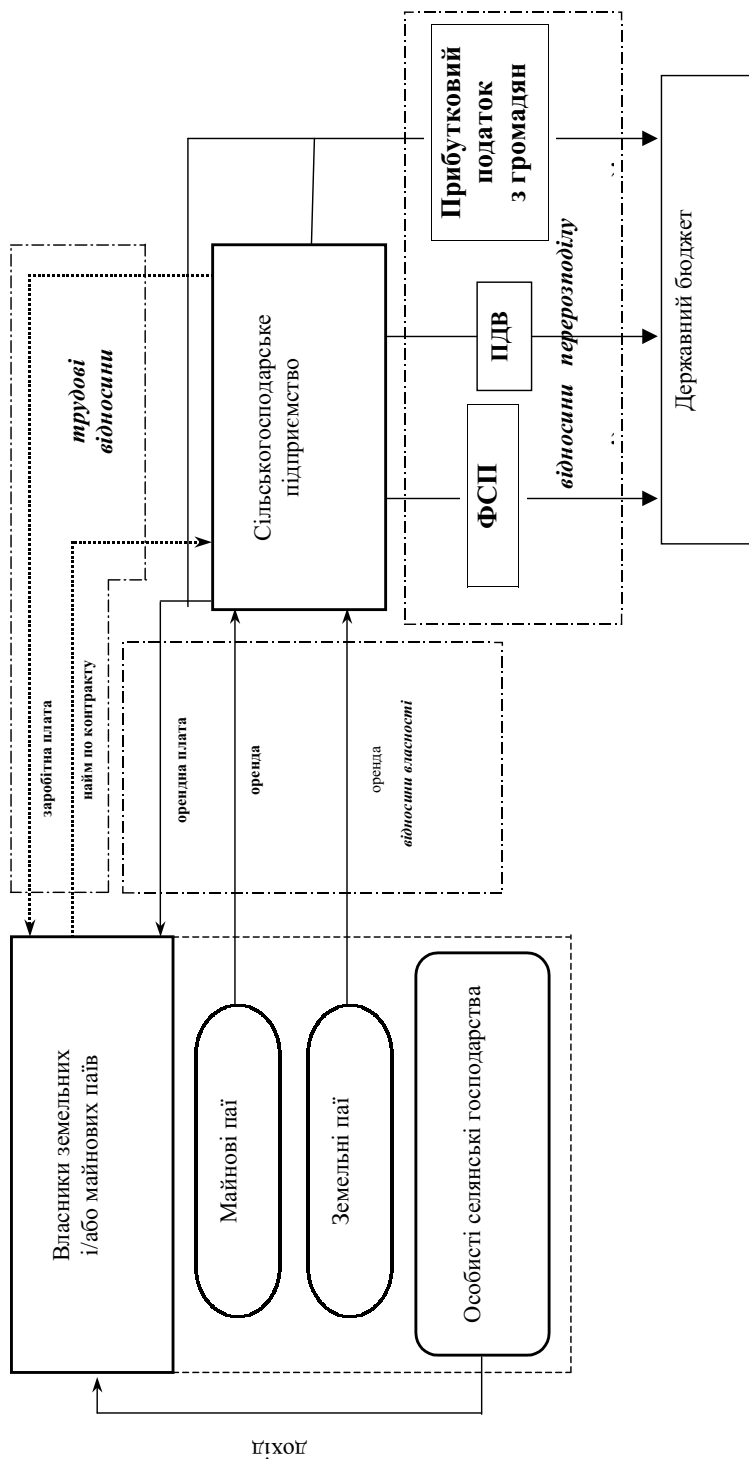

Рис. 2. Типова схема організації економічних відносин

податків та зборів, фактично є символічною платою господарств державі. Мотивація введення даного податку не викликає сумніву, оскільки однозначно покликана знизити податковий система – то є сільськогосподарський оффшор – “палиця з двома кінцями”, причому полюси різні. Однією зі сторін чинної системи податків є відносно низький ступінь збирання податків за рахунок пільгового оподаткування, а також зменшення впливу регулюючої та стимулюючої функцій. Враховуючи результати проведеного аналізу, а також проблеми, що підлягають вирішенню в аграрному секторі протягом перехідного періоду, пропонується будувати податкову систему сільського господарства, виходячи з таких чинників бази оподаткування:

- земля як виробничий ресурс – вбачається, що податок на землю повинен мати межу, рівнозначну диференційній ренті, і за якою має починатись подальша градація в оподаткуванні. Дана градація має регулювати відносини за допомогою інструменту оподаткування прибутку;

- прибуток як фінансовий результат – у розрізі прибуткового оподаткування доходів громадян та оподаткування прибутку підприємств, крім виконання фіскальної функції, даний чинник повинен відігравати роль регулятора у податкових відносинах сільськогосподарських виробників з державою, як зауважувалось вище;

- додана вартість як податок на додану вартість – надзвичайно корисний податок з огляду фіску, пропонується залучення до податкової бази операції з продажу робіт та послуг власного виробництва, тобто галузь рослинництва.

Висновки. Пропонується результати господарської діяльності оподатковувати через прибуток. Причому юридичні особи за вищенаведеною схемою оподатковуватимуться податком на прибуток та стягуватимуть прибутковий податок з нарахованої заробітної плати, податок на додану вартість та ресурсний (земельний) податок. Зауважимо, що для агропромислового виробництва оптимальним строком сплати податків є кінець господарського року. Одночасно з цим новий механізм буде враховувати специфіку сільськогосподарського виробництва, а також поставить на рівні податкові умови прибуток, одержаний усіма учасниками процесу виробництва сільськогосподарської продукції.

Безперечно, що удосконалення механізму оподаткування в сільськогосподарській галузі шляхом запропонованих методів та прийомів неможливе без відповідних змін в законодавстві. Ці зміни повинні здійснюватись за принципом, що перед податком всі рівні. Для приведення цих положень у відповідність з висунутими вимогами в першу чергу необхідно створити відповідні умови для сільськогосподарських виробників.

Література

1. *Фінанси в період реформування агропромислового виробництва* / М.Я. Демяненко, В.М. Алексійчук, А.Г. Борщ та ін. – К.: ІАЕ УААН, 2002. – 645 с.
2. Рудь В.А. *Радянський присмак податків* // *Краєзнавство*. – 2000. – Вип.1–2. – С. 216–219.
3. Румянцева А.М. *Политическая экономия* – М.: Изд. полит. литературы, 1979. – 607 с.
4. *Україна в цифрах. Статистичний довідник*. – К.: Держкомстат, 2002.
5. Демяненко М.Я. *Податок на добавлену вартість в період становлення ринкових відносин* // *Економіка АПК*. – 1995. – № 9.
6. *Про внесення змін до Закону України “Про ПДВ”*: Закон України від 14.09.2000 р. № 1955-III ст.9 п.9.3.

7. Гега П.Т. *Правові основи податкової системи, правопорушення, проблеми, рішення.* – К., 1996. – 167 с.
8. Федосов В.М. *Современный капитализм и налоги.* – К.: Вища школа, 1987. – 126 с.
9. Федосов В.М., Опарин В.М. *Податкова система України.* – К.: Либідь, 1994. – 464 с.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою бухгалтерського обліку
Подільської державної аграрно-технічної академії
(протокол № 7 від 26.05.2003 року).*

*Арзянцева Д.А.,
аспірантка кафедри регіонального
та муніципального управління
Хмельницького інституту регіонального
управління та права*

ФІНАНСОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В УСТАНОВАХ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ТА МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ

Під час проведення економічних реформ істотно знизився рівень соціальної захищеності населення і значно виріс ризик втрати матеріальної забезпеченості громадян нашої країни, у тому числі й при отриманні медичних послуг. Однак ринкова економіка, окрім особистої відповідальності за формування умов власного життя та матеріальної забезпеченості, передбачає водночас відповідальність основних суб'єктів господарювання держави та солідарну відповідальність усіх працездатних членів суспільства.

В цих умовах стає актуальним завдання пошуку компенсаційного механізму, який би знизив негативні наслідки ситуацій, пов'язаних з виникненням цих ризиків. Як такий соціально-економічний механізм можна розглядати соціальне страхування, однією з форм якого є загальнообов'язкове державне медичне страхування громадян незалежно від їх соціально-економічного стану і яке покликане забезпечити державні гарантії населенню у наданні необхідної медичної допомоги.

Дослідженням питання вдосконалення системи управління охороною здоров'я та медичного страхування займалися такі відомі вітчизняні та зарубіжні вчені, як В. І. Журавель, А.А. Чухно, В.І. Крамаренко, Л.К. Дембский, А.П. Дудар, А.І. Вялков, А.В. Решетников та інші.

Незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених цій проблемі, гостро постає питання вдосконалення системи управління цією сферою, в процесі якого важливе місце займає впровадження фінансового менеджменту як однієї з найголовніших функцій апарату управління.

Актуальність теми визначає мету наукової статті – дослідження методів, інструментів і механізмів регулювання фінансовими відносинами, які б забезпечили вдосконалення системи охорони здоров'я та підвищення її ефективності.

Фінансовий менеджмент – це управління фінансовими відносинами, яке охоплює систему принципів, правових норм, методів, форм та прийомів їх регулювання з метою інтеграції і ефективного використання фінансових ресурсів. Іншими словами, він спрямований на управління рухом фінансових ресурсів і фінансових відносин, які виникають між